

XI) Küreselleşmenin Toplumsal ve Kültürel Sonuçları: Kimlik Siyaseti, Milliyetçilik ve Küresel Kültür

Küreselleşmenin son otuz yılda giderek yoğunlaşması ve hız kazanması, sadece ekonomik ve politik boyutları ile değil, kültürel boyutları ile de ele alınmak durumundadır. Artan karşılıklı bağımlılık ve Castells'in Ağ toplumu kavramıyla ele aldığı değişimler, kültürel ve insani alanda kitlesel göç, artan küresel iletişim ve etkileşim ve tüketim kültürü etrafında ortaya çıkan kültürel tek tipleşme gibi meseleleri, bu alandaki tartışmalar olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona erişinin hemen ardından, birçok tarihçi ve siyaset bilimcinin altını çizdiği husus şu olmuştur: Küresel eğilimler ulusal sınırları aştıkça, uluslar ve ulusçuluk ikincil role bürünecektir; tarihin ana vektörü olmaktan çıkacaktır. Bu beklentiyle tamamen zıt bir şekilde, Soğuk Savaş sonrası dönemde milliyetçilik yeniden yükselişe geçti ve çok farklı coğrafyalarda geniş çaplı çatışmalara yol açtı. Ancak bu milliyetçilik birçok yeni özellik barındırıyordu: Etnik kimliğe vurgu yapıyordu; devletleri toplumlarla kaynaştırmıyor, tersine mevcut devletleri çözülme baskısı ile karşı karşıya getiriyordu ve devletlerin içinde ciddi şiddet üretiyordu. Bu yeni milliyetçiliğin Soğuk savaş sonrası dönemin yeni jeopolitiği ile ilişkili olması da diğer bir özelliği idi.

Diğer yandan da küreselleşme literatüründe farklı bir kesim, milliyetçiliğin farklı boyutlarının, millet olgusundan giderek ayrıldığı tezini işlemeye başladı. Küresel ekonominin derinleşmesi, ulus-devletin siyasal bir aktör olarak kaçınılmaz bir şekilde zayıflamasını beraberinde getirmekteydi; ancak bu milliyetçiliğin düşüşü anlamına gelmiyordu. Ulus-devlet milliyetçiliği devam etmekle birlikte, farklı aidiyetler, etnik, dinsel, mezhepsel ve bölgesel aidiyet biçimleri de yükselmekteydi. Bu tartışmada da esas vurgu, milliyetçiliğin farklı formlarının yükselişinin, küreselleşmenin yarattığı belirsizlikler karşısında ortaya çıkan kitlesel korkuların da bir sonucu olduğu, kitlelerin köksüzleşme ve kimlik yitimi korkularının yarattığı bir tepki olduğu üzerine oldu. Buna göre, milliyetçilik ortadan kalkmadığı gibi, yeni referans noktaları elde etmiştir. Ulusal kimlikler de, küreselleşmenin getirdiği yeni kültürel biçimler ve tüketim kültürü doğrultusunda dönüşmektedir; melezleşmektedir. Milliyetçilik, hızlı toplumsal değişim, hızlı kentleşme, küresel ve bölgesel göç, artan kültürel etkileşimler ve tektipleşme baskılarına verilen yanıtlar nedeniyle yeni formlarla yükselmeye devam

etmektedir. Küreselleşme bir bütün olarak, ulus-devletlerin homojen kültürel kimlik yaratma amacıyla on yıllardır yürüttüğü kimlik, eğitim ve kültür politikalarının bütünselliğini ciddi olarak zedelemektedir.

Peki, milliyetçiliğin farklı formları derken neyi kastediyoruz? Devletlerin devlet-altı ve devlet-üstü aktörlerle birlikte oluşturduğu siyasal ağlar, yeni kültürel ve kimliksel formlar ortaya çıkarmaktadır:

- 1) Mikro-uluslar: Mevcut devletler içinde, çeşitli şekillerde güçlenen, kamusal alanda daha fazla varlık talep eden, ulus gibi davranan etnik, dinsel, mezhepsel, dilsel vb. kültürel gruplar,
- 2) Bölge-uluslar: AB örneğinde ortaya çıkan yeni ulusüstü vatandaşlık anlayışı çerçevesinde ortaya çıkan kültürel bütünleşme,
- 3) Ulusaşırı uluslar: Diaspora halklar, farklı ülkelerde yaşayan ve bu ülke sınırlarını aşan kültürel bağlar kuran toplumlar: Yahudi, Çin, Ermeni diasporaları gibi.

Sonuç olarak, küreselleşme, kimlik ve kültürel aidiyetler alanında, ulusal kimliğin ifade ediliş ve yaşanış biçimlerindeki dönüşümlerin arkasındaki ana dinamiktir. Modern dönemin ulusal kimliğinin ve milliyetçilik formlarının yeni kültürel formlarla yer değiştirdiğini görüyoruz. Giderek yoğunlaşan küreselleşme ve ulusaşırı faaliyetler, ulusal ve ülkesel olmayan yeni topluluk kimliklerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Son elli yıl içinde, ulus devletlerin içinde, bireysel düzlemde aidiyet zeminlerinin de çoğullaşması söz konusudur. Bireyler ve hatta gruplar, eşzamanlı olarak, yani mevcut kimliklerini terk etmeden, başka kimlikler de edinmektedirler. Hibridleşme denilen bu olgu, küreselleşmenin en önemli kültürel sonuçlarından biridir.